

“Hiç” in Yer Aldığı Yapılar ve Yüklendiği Anlamsal İşlevler

Kerime Üstünova - Meral Akkök*

Özet: “Hiç mi hiç”, “hiç de bile”, “hiç değil”, “hiç olmazsa”, “hiç değilse”, “hiç yoktan”, “hiç yoksa” vb. kalıp yapılar içinde yer alan “hiç”in anlamsal işlevi, geleneksel dil bilgisinde sıklıkla olumsuzluk belirtmek, olumsuzluğu güçlendirmek biçiminde gösterilir ve kaynaklarda edat, bağlaç, sıfat, zarf, ünlem görevleriyle karşımıza çıkarılır. Türkçede olumsuzluk ya da yokluk, cümlenin gösterdiği özelliklere göre {-mA}, {-sIz}, yok, değil birimleri aracılığıyla sağlandığına göre, olumsuz bir cümlenin, bu özelliği için “hiç”e gereksinim duymaması gerekir. “Hiç”li yapılar, bağlama göre umursamazlık, boş vermişlik, karşılaştırma yoluyla odaklama, karşı çıkma, reddetme, yeğleme, yetinme, olasılık, olumluluk, olumsuzluk bildirme gibi işlevleriyle öne çıkabildiği gibi alıcı üzerinde mutsuzluk, mutluluk, sevinç, hüzün, coşku vb. çeşitli duygular bırakabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Olumsuzluk, umursamazlık, reddetme, yeğleme, olasılık, kesinlik.

The Structures Involving “Hiç” And Its Semantic Functions

Abstract: The semantic function of “hiç” which takes part in such expressions like “hiç mi hiç”, “hiç de bile”, “hiç değil”, “hiç olmazsa”, “hiç değilse”, “hiç yoktan”, “hiç yoksa”, etc. often indicates expressing and emphasizing negation in the traditional grammar and that word functions as a preposition, conjunction, adjective, adverb, interjection. As the negation or non existence in Turkish is realized with linguistic units such as “{-mA}, {-sIz}, yok, değil” according to the properties of the sentence structure, a negative sentence shouldn’t need the word “hiç”. The most common aims of the structures including “hiç” are to express indifference, disregard, focusing by comparison, opposition, objection, preference, being contended with something, probability, affirmativeness and negation but the less common ones can reflect such feelings like unhappiness, happiness, joy, sadness and exuberance.

Key Words: Negation, indifference, objection, preference, probability, certainty.

---

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ustunovak@yahoo.com
Meral Akkök, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğe Bağlı Bölümler, Türk Dili Okutmanı, meralakkok@gmail.com

I. Giriş

Dil bilgisi kitaplarında sıfat, zarf, edat, bağlaç, ünlem, zamir görevleriyle yer alan “hiç”, “yok *değerinde bir şey*” anlamıyla “hiç”, “hiç mi hiç”, “hiç de bile”, “hiç olmazsa”, “hiç değilse”, “hiç yoktan”, “hiç yoksa”, “hiç saymak”, “bir hiç yüzünden” vb. yapılar içinde genellikle olumsuz cümlelerde ve soru-yanıt bağlamında bir soruya olumsuz karşılık vermek üzere düzenlenmiş cümlelerde kullanıma çıkar.

Türkçede olumsuzluk ya da yokluk, cümlenin gösterdiği özelliklere göre {-mA}, {-sIz}, yok, değil birimleri aracılığıyla sağlandığına göre, olumsuz bir cümlenin, bu özelliği için “hiç”e gereksinim duymaması gerekir. Ayrıca edat, bağlaç, sıfat, zarf görev adıdır ve birbirinden farklı hizmetler sunarlar dilde. Aynı dil biriminin, farklı kaynaklar bile olsa değişik görevler üstlenmesi düşündürücüdür. Öyleyse “hiç”li yapıların iletişimdeki katkısı, üstlendiği biçimsel ve anlamsal görevler, yer aldığı cümle türleri sorgulanmaya açıktır. Bu yaklaşım, çalışmamızın hareket noktasını oluşturmaktadır. Çünkü “Param yok.” ile “Hiç mi hiç param yok.”, “Bugün okula gitmedim.” ile “Bugün okula hiç gitmedim.”, “Hiç değilse Gökhan tahtaya kalkıyor.” ile “Gökhan tahtaya kalkıyor.”, “Hiç olmazsa çorba iç.” ile “Olmazsa çorba iç.” arasında bir ayrım olmalı. Dilde tek sesin bile anlamsal ayrılık yarattığı göz önüne alınırsa söz konusu cümlelerde “hiç”in olumsuzluk belirtmekten başka özellikleri de olduğundan söz edilebilir. Bu nedenle çalışmamız, “hiç”li yapıların gerek ölçünlü dilde gerek konuşma dilinde yer aldığı cümle türlerini ve anlamsal işlevlerini belirlemek üzerine kurgulanmıştır. Ancak anlamsal işlevini sağlıklı olarak saptamak için tek bir cümlenin yeterli olduğunu düşünmediğimizden cümle üstü birimlerden yararlanmayı yani “hiç”i metin bağlamında ele almayı uygun gördük. Ayrıca sıfat ve zamir görevindeki yapıları dikkate almadan yalnız dilbilgisi kitaplarında edat, bağlaç, ünlem, zarf olarak değerlendirilen “hiç” ve “hiç”li yapıları inceleyerek çalışmamızı sınırlandırdık.

II. Tartışma

Türkçe Sözlük, “hiç”in kullanımlarını şöyle verir: 1. Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz. 2. Soru cümlelerinde belirsiz bir zamanı anlatan bir söz: *Hiç ava gittiniz mi?* 3. Bir soruya açık cevap verilmek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilen bir söz: *-Ne gördün? -Hiç.* 4. Boş, değersiz, önemsiz olan şey, kimse: *Bir hiç için darıldı. O benim gözümde hiçtir. hiç de kesinlikle, katıyen: Dersleri hiç de iyi değil. hiç değil asla, kesinlikle: -Küçük tıpkı dedesi. -Hiç değil. hiç değilse (veya olmazsa)* 1. Önemli olmasa bile, başka bir şey olmasa bile: “*Bu mutluluk hiç değilse, hep aynı noktada dönüp dolaştığının farkında değil.*” Y.K.Karaosmanoğlu. 2. en az: “*Hiç değilse şu avuç içi kadar havuza bir fiskiye koysalarmış ya...*” T. Buğra. 3. bari: “*İnsan hiç olmazsa arada bir uğrar. / Böyle ihmalcı değildin*

önceleri.” B. Necatigil. **hiçe saymak** (veya **indirgemek**) önemsememek, önem vermemek. **hiç mi hiç** Kesinlikle, hiç: “*İstanbul’a tayinimi yaptırdım hiç mi hiç karışmadılar.*” E. Işın. **hiç yoktan** Hiçbir sebep ve zorunluluk yokken, sebepsiz olarak: “*İki mahpus baş başa verip konuştuktan sonra hiç yoktan bir kavga çıkardılar. Emine’yi bir iyi dövdüler.*” R. H. Karay (Türkçe Sözlük 2005: 888-889)

“Hiç” ve “hiç”in yer aldığı yapılar, dil bilgisi kitaplarında birbirini tutmayan farklı işlevlerle farklı görevlerle karşımıza çıkar.¹²Türkçenin öğretilmesini güçleştirdiğini düşündüğümüz bu konunun çalışılması gerektiğine karar verdik. Bu nedenle çalışmamızda “hiç”i ve “hiç”li yapıları anlamsal ve biçimsel işlevleriyle değerlendirerek sonuç çıkarmak istedik. Gerek yazılı kaynaklardan gerek günlük konuşma dilinden derlediğimiz örnekler, “hiç”in ve “hiç”li yapıların anlamsal işlevini temel alan şöyle bir sınıflamanın ortaya çıkmasına yol açmaktadır:

1. Karşılaştırma işlevi

1.1. Karşılaştırarak yeğleme işlevi

1.2. Karşılaştırarak dilek bildirme işlevi

1.3. Karşılaştırarak kesinlik bildirme işlevi

1.4. Karşılaştırarak yetinme bildirme işlevi

2. Reddetme işlevi

3. Belirsiz zamanı öne çıkarma işlevi

4. Olumsuzluk bildirme işlevi

5. Olumluluk bildirme işlevi

6. Boş vermişlik, aldırmazlık, umursamazlık işlevi

1 Haydar Ediskun, “Bulunduğu cümleyi olumsuz cümle yapar.” biçiminde tanımlar “hiç”i (Ediskun 2003:142). Hem edatlar hem bağlaçlar içinde değerlendirir, “hiç olmazsa” yapısını kimi yerde bağlaç (s. 303) kimi yerde edat olarak (s. 362); “hiç de”, “hiç değilse” yapılarını edat (s. 295) olarak görevlendirir.

Nurettin Koç, belirteçler arasında almakla birlikte “hiç”, “hiç mi hiç” yapılarını niteleme belirteci olarak gösterir (Koç 196: 154) kimi yerde “hiç”, “hiç olmazsa” gibi dil birimlerini kesinlik belirteci olarak görür, eylemin anlamını kesinlik yönünde belirlediğini söyler (s. 158-159).

Doğan Aksan yönetiminde hazırlanan Sözcük Türleri’nde “hiç”, “hiçbir” belirteç olarak alınır; ancak verilen örnekte bu görevde değildir, zamir görevindedir (Ben şimdi ne küçüğüne ne büyüğüne hiçbirine ağzımı açıp bir şey söylemiyorum.) (Atabay vd.: 1983: 154).

Tufan Demir, kesinlik belirteçleri arasında ele aldığı “hiç”in olumsuzlukları pekiştirdiğini, olumlu soru tümcelerine zaman anlamı kattığını belirtir; “hiç değilse”, “hiç olmazsa” yapılarını ise dilek anlamıyla iki tümceyi birbirine bağladığı için bağlaç olarak değerlendirir (Bir şey istemiyorsun, hiç olmazsa şunu al.) (Demir 2004: 485-486, 514).

Mehmet Hengirmen, bağlaç olarak ele aldığı “hiç olmazsa”, “hiç değilse” yapılarının cümleleri koşul anlamıyla bağladığını ileri sürer (Çok yorgunsun, hiç olmazsa biraz dinleniver.) (Hengirmen 1997: 184).

Tahir Nejat Gencan, kesinlik belirteçleri içinde ele aldığı “hiç”in olumsuzluğu pekiştirmek ve kesinleştirmek için kullanıldığını, deyim olarak gördüğü “hiç olmazsa”, “hiç değilse” yapılarının yüklemeleri belirginleştirerek durum belirteci olduğunu bildirir (Gencan 2001: 456-457).

Zeynep Korkmaz, “hiç”, “hiç mi hiç” yapılarını durum bildiren zarflar içinde kesinlik pekiştirme işleviyle (Korkmaz 2003: 507), azlık-çokluk zarfları içinde aşırılık derecesi gösterme işleviyle (s. 521) ele alır. “Hiç olmazsa”, “hiç değilse”, “hiç yoksa”, “hiç şüphesiz” yapılarını bağlaç olarak değerlendirir (s.1095). Bunların kendilerinden önce gelen cümlelere açıklama, sonra gelen cümlelere sonuç bildirme işleviyle bağlandığını bildirir (s. 1124-1127). “Hiç”i olumsuzluk, ret, inkâr anlamındaki ünlemler arasında alır (s. 1186).

- 7. Kararlılık ve kesinlik işlevi
- 8. Tahmin bildirme işlevi
- 9. Belirsizlik bildirme işlevi
- 10. Süreklilik bildirme işlevi
- 11. Nedensizlik bildirme işlevi
- III. İnceleme

1. Karşılaştırma işlevi

1.1. Karşılaştırarak yeğleme işlevi

“Hiç değilse”, “hiç olmazsa”, “hiç yoktan” yapıları kullanılarak karşılaştırma yapıp söz konusu durumlardan biri yeğlenir.

Hiç değilse Osman tahtaya kalkıyor. **Hiç olmazsa** Osman tahtaya kalkıyor.

Tümcede *hiç değilse* aracılığıyla iki yönlü bir karşılaştırma yapıldığı anlaşılmaktadır. 1. İçlerinden biri *tahtaya kalk-* olan ve diğerleri ancak dil dışı göndermelerle kestirilebilecek eylemler içinden dikkat, *tahtaya kalkmak* eylemine çekilmektedir. Başka bir şey yapılmasa da, başka bir şey olmasa da tahtaya kalkılmaktadır. 2. Osman, burada kim olduğunu kestiremediğimiz soyut kişilerle karşılaştırılarak öne çıkarılmaktadır. Örnek cümle, “*Osman’ın dışındakiler herhangi bir eylem gerçekleştiriyor.*” ve “*Osman, tahtaya kalkmanın dışında bir şey yapmıyor.*” iletilerini sunmaktadır alıcıya. Bu durumda söz konusu cümleyi yüzey yapıya çıkmayan ama alıcıyı düşündüren cümleye ya da cümlelere (başka bir şeye) bağlamaktadır diyebiliriz. Öyleyse “hiç”li yapı, “karşılaştırarak yeğleme işlevi”yle kullanıldığında görev adı, bağlaç olmalıdır. Yine de bağlama işlevini gerçekleştirmenin yanı sıra eylemin gerçekleşme durumunu betimleme özelliği baskın olduğundan zarf olarak alınmasının yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Karşılaştırarak yeğleme bildiren yapılardan biri de “hiç yoktan” söylemidir. “*Büyük ikramiyeyi kaçırınca amortiyle yetindik. Ne yapalım, hiç yoktan iyidir.*” cümlesinde büyük ikramiyeye amorti birbiriyle karşılaştırılmakta ve içlerinden amorti, zorunlu olarak yeğlenmektedir.

1.2. Karşılaştırarak dilek bildirme işlevi

“Hiç değilse” ve “hiç olmazsa” yapıları emir, koşul, istek kipleriyle çekimlenmiş eylemlerin kurduğu cümlelerde başkalarının yanında gerçekleşmesi ısrarla istenen bir dileği, isteği öne çıkarır. “**Hiç değilse** biraz çorba iç.”, “**Hiç olmazsa** teyzeni aramasaydın.” örneklerinde “bari”ye eşdeğer bir kullanım vardır. Hatta bu eşdeğer kullanıma rağmen “hiç değilse” ve “hiç olmazsa” yapılarının bildirdiği dilek bağlamalı tercihin “bari” ile desteklendiği de olur. “**Hiç değilse** bir mektup olsaydı orada olduğunu belirten, çocuklarını, karını

çağırtan bir mektup olsaydı bari.” (Engin 2001: 184) Burada da bağlama işlevini gerçekleştirmenin yanı sıra eylemin gerçekleşme durumunu betimleme özelliği baskın olduğundan zarf olarak alınmasının yerinde olacağını düşünmekteyiz.

1.3. Karşılaştırarak kesinlik bildirme işlevi

Kesinlik işlevi, karşılaştırma sonucunda tercih etme biçiminde sunulabilir. “*Ayrılık değil, özlemek hiç değil; en büyük acı, bu giderek büyüyen boşlukmuş...*” (Ersöz 2002: 47) örneğinde “en büyük acı”yı tanımlamaya çalışan yazar, *ayrılık* ile *özlemek* duygularının işlendiği olumsuz cümleleri hem reddetmekte hem de karşılaştırarak kendi içlerinde bir sıraya koymaktadır. Her iki duyguyu reddetmekle birlikte *özlemek* eyleminin daha güçlü yeğlendiği, “hiç” yardımıyla belirtilmektedir. Ayrıca bu sayede vericinin kararlılığı cümleye yansımaktadır.

1.4. Karşılaştırarak yetinme bildirme işlevi

“*Hiç değilse*” ve “*hiç olmazsa*” yapıları, karşılaştırma sonucunu eldekilerle yetinme biçiminde ortaya koyar. *Önemli olmasa da, en azından, bari* anlamlarına denk düşecek işlevle kullanıma çıkar. “*Hiç değilse altı ay sonra arama zahmetine katlandı.*” cümlesinde vericinin altı ay sonra aramayla yetindiği; “*Hiç olmazsa ayda bir telefon aç annene.*” cümlesinde ise ayda bir telefon açmayla yetindiği, ‘hiç’li yapılar aracılığıyla belirtilmektedir.

2. Reddetme işlevi

İtiraz cümlelerinde *hiç de bile*, *hiç de değil* yapılarından yararlanılır. Olumlu cümleye itiraz amaçlı verilen karşılıksa bu eksiltili yapı, olumsuz cümlelerin yerini tutar: “*--Sen kuru köfte seversin. – Hiç de bile.*” (ben kuru köfte sevmem). Olumsuz cümleye itiraz olarak verilmişse eksiltili yapı, olumlu cümle niteliğindedir: “*--Sen kuru köfte sevmezsin. – Hiç de bile.*” (ben kuru köfte severim).²

Reddetme amaçlı kullanılan “*hiç de değil*” yapısının aynı zamanda kesinlik bildirme işleviyle kullanıldığı görülür. “*Uzun zaman yalnızcacık yaşadı o ıssız adasında. Ama yapayalnız mıydı? Hiç de değil. Yolculuğa çıktığı tekne parçalanıp batınca sular neler götürmemişti ki? Gene de çok şey kaldı ona.*” (Uygur 2005: 15). “*Hiç de değil*”, “*Yalnız değildi*” anlamında kullanılmış, reddetmenin gerekçeleri sonraki cümlelerde açıklanmaktadır.

“*Çoban Murat, ‘Zincirler çözüldünce, onlara tükürmüşsündür Ali amca!’ dedi.*” Öteki, “*Hiç de değil! Bacağımızı çözdükleri zaman zincirin farslara çakılı halkasını da söktüm. Zinciri bizim kadurgaya götürdüm. Onu hiç yanımdan ayırmadım. ...*” dedi. (Kabağaç 1983:27) örneğinde de “*Hiç de değil*” yapısı, “*zincirlere tükürmek*” hareketini reddettiğini, bu eylemi yapmadığını iletme üzere kullanılmıştır.

3. Belirsiz zamanı öne çıkarma işlevi

“*Hiç*”in yer aldığı olumlu soru cümlelerinde amaç, alıcıdan herhangi

bir bilgiyi sorgulamak olmayabilir. Baştan sona “hiç”in kullanıldığı olumlu soru cümlelerinden oluşan, *Bir İlkbahar Sabahı* adlı şarkı, belirsiz zamanı öne çıkarma işleviyle güzel bir örnek oluşturmaktadır.

*“Bir ilkbahar sabahı güneşle uyandın mı hiç
Çılgın gibi koşarak kırlara uzandın mı hiç
Bir his dolup içine uçuyorum sandın mı hiç
Albümdeki o resme bakarken ağladın mı hiç
Mazideki günlere kalbini bağladın mı hiç
Unutmayı adını senelerce andın mı hiç”*

Bekir Mutlu

Olumlu soru cümlelerinde zarf görevinde kullanıldığında “hiç”, bazen vurguyu yakınında olan ögenin üstüne çeker. Sorunun yanıtı *evet* ya da *hayır* olabilir: “--*Bir ilkbahar sabahı güneşle uyandın mı hiç?*” sorusuna verilen karşılık “--*Evet uyandım.*” / “--*Hayır uyanmadım.*” olabilir. Burada amaç, bilgi almak olmadığından yükleme, özellikle yüklemnin gerçekleşme zamanına dikkat çekilmiştir.³³ Başlangıçtan sözün söylendiği zamana kadar olan belirsiz süreç, öne çıkarılırken alıcı, söz konusu eylemin zorluğuna odaklandırılmaktadır.

4. Olumsuzluk bildirme işlevi

“Hiç”in yer aldığı olumlu soru cümlelerinde amacın bilgiyi sorgulamak olmadığını belirttik. “*Allah hiç para ister mi? Allah’ın paraya ihtiyacı yoktur.*” (Genç 2005:140) vb. kullanımlarda yanıt, *hayır* olmak zorundadır. Zaten verici de, sorunun yanıtını vermeden gerekçesini ileri sürerek yanıtın neden *hayır* olacağını açıklamaktadır. Bu durumda cümle, biçimsel olarak olumlu olsa da “*Allah para istemez.*” iletisi taşıyacağından olumsuz sayılmalıdır. Verici, alıcının gerçekleştirmediyini ya da gerçekleştiremeyeceğini düşündüğü durumlarda zarf görevindeki “hiç”in yer aldığı olumlu soru cümlelerinden yararlanır.

“*Pek çok kere âşık olmuşsundur, sevmişsindir ya da sevdiğini sanmışsındır. Peki sen hiç sevildin mi? Hiç karşılıksız, çıkarısız, seni olduğun gibi kabullenip seven oldu mu?*” örneğinde *sevilmek* eyleminin belirsiz bir süreç içinde koşullarının zorluğundan dolayı gerçekleşmeyeceği ifade edilmektedir. “*Siz hiç eski tahtalara yağlı boya yaptınız mı?*” (Necatigil 2007:130) örneğinde de alıcının söz konusu ana kadar yağlı boya yapmadığı düşünülmektedir. Örneklerde yer alan “hiç”, zarf görevindedir.

5. Olumluluk bildirme işlevi

Olumsuz soru cümlelerinde yer alan “hiç”, cümlenin anlamını olumluya

³³ Ayrıntılı bilgi için bk. Kerime Üstünova, “Soru ve Cevap Cümlelerinin Çözümü”, Zeynep Korkmaz Armağanı, s. 425-433

çevirmektedir. “**Hiç bilmez mi?**” tarzı kullanımların amacı da sorgulamak değildir. Ancak sözde soru cümlesi olsa bile bir yanıtı olacaktır. *Evet* yanıtı, cümlenin *bilir* biçiminde algılanmasını sağlayacaktır. Cümlede vericinin yadırgama, reddetme, itiraz etme vb. duygularla hareket ettiği anlaşılmaktadır. Yunus Emre, “*Çevik bahri olmak gerek / Bir denize dalmak gerek / Bir gevher çıkarmak gerek / Hiç sarraflar bilmez ola*” derken olumsuz soru cümlesini “hiç”in yardımıyla olumlu cümleye çevirir. Bu kullanımlarda yer alan “hiç”, zarf görevindedir.

6. Boş vermişlik, aldırılmazlık, umursamazlık işlevi

“Hiç”li yapılar, olumlu, olumsuz, soru, ünlem, dilek gibi her tür cümlede yer alabilir. Ayrıca “*Burada ne yapıyorsun?*” sorusuna yanıt olarak verilen “**Hiç!**” biçiminde eksilteli cümlelerle de varlık gösterir. Burada “hiç”in iletişimdeki çözümünü “*Bir şey yapmıyorum.*” anlamında, olumsuz cümleye denk olarak çözülmekle birlikte bağlamdan hareketle cümleye kattığı duygu yükü öne çıkmaktadır. Dolayısıyla

- 1.--“*Burada ne yapıyorsun?*” --“**Hiç!**”
- ii --“*Burada ne yapıyorsun?*” --“**Hiç! Güneşin batışını izliyorum.**”
- iii. --“*Burada ne yapıyorsun?*” --“**Hiç! Annemin gelmesini bekliyorum.**”
- iv. --“*Burada ne yapıyorsun?*” --“**Hiç! Beni rahat bırak.**”

vb. cümle örneklerinde yüklendiği anlam aynı değildir. Bu kullanım, Türkçe sözlükte “Bir soruya açık cevap verilmek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilen bir söz” (Türkçe Sözlük 2005: 888) biçiminde açıklansa da cümleye katkısı bu kadar değildir. Belki bunu ancak ilk örnek için söyleyebiliriz ama yine de “hiç”in cümleye kattığı boş vermişlik, aldırılmazlık duygusunu göz ardı edemeyiz. “--*Burada ne yapıyorsun? --Hiç! Güneşin batışını izliyorum.*” cümlesinde, boş vermişlik ve aldırılmazlık yerini “*Güneşin batışını izlemekten başka bir şey yapmıyorum*”a bırakır. Cümleye hâkim olan duygu, coşkudur, mutluluktur. “--*Burada ne yapıyorsun? --Hiç! Annemin gelmesini bekliyorum.*” cümlesinde de yapılan tek işin annenin gelişini beklemek olduğu bildirilmekle birlikte -bağlama göre değişmek koşuluyla-hüzün ön plana çıkmaktadır. “--*Burada ne yapıyorsun? --Hiç! Beni rahat bırak.*” örneğinde soruyu yönelten kişiyi reddetme ve öfke duygusu ağır basar. Dolayısıyla örnekte “*bir şey yapmıyorum*” anlamı yer almaz. Yerini “*Seni ilgilendirmez.*” ya da “*Sana ne?*”ye bırakır. Sonuçta ister coşku, ister öfke, ister hüzün, çaresizlik vb. olsun, bu duyguların doğurduğu bir boş vermişlikten söz edilebilir. Bu nedenle Türkçe Sözlükte bir soruya açık cevap verilmek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilen bir söz olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük 2005: 888).

7. Kararlılık ve kesinlik işlevi

“--*Cambaza gitmiyor musun? --Hiç niyetim yok.*” (Abasıyanık 1990: 40).

Alıcıya yöneltilen soruya karşılık olarak verilen “*Niyetim yok.*” cümlesinde eylemin, sözün söylendiği anda (şimdiki zaman) gerçekleşmeyeceği bildirilmektedir. Yani hareketin odaklandığı zamana bir sınırlandırma getirilmiştir. Bu cümle, “*Şimdilik niyetim yok ama daha sonra kararım değişebilir.*” düşüncesinin alıcıda yerleşmesine yol açar. Ancak cümle “*Hiç niyetim yok.*” biçimine getirildiğinde zamandaki sınırlandırma kalkar ve yüklemdeki zaman geleceğe taşınır. Dolayısıyla “*hiç*”in, olumsuz cümleye katkısı, olumsuzluğu güçlendirmek biçiminde yansımaz. Yargıyı daha geniş bir zamana yayıp gelecek zamana taşıdığından cümlede sunulan iletiye kararlılık anlamı yüklenmiş olur. “*Hiç*”in kimi kaynaklarda kesinlik belirteci olarak tanımlanmasında bu kararlılık işlevi baskın olsa gerek (Koç 1996: 158-159, Demir 2004: 485-486, 514, Gencan 2001: 456-457).

Kararlılık işlevinin kesinlik işleviyle örtüştüğü, hatta kararlılığın kesinliğe dönüştüğü kullanımlar vardır. Aşağıdaki örneklerde kesinlik ve kararlılık işlevleri “*hiç*” aracılığıyla cümlelere yansımaktadır:

“*Bu işin bir kolay yolu yok mu? Kâtibin yüzü adamakıllı asılmıştı. Valla hiç yolu yok. Dışarıyı gördünüz. Herkes Türkiye’ye kaçmak istiyor. Sadece Türkler değil, Polonyalılar, Yahudiler, Çingeneleler; hatta kimi Romenler bile vize derdinde. Bu işi baştakiler çok sıkı tutuyorlar. Sizin elinizdeki belgeler eksik.*” (Engin 200: 184).

“*Dünyanın sonu halime öyle çok uyuyor ki, hiç üzülmeden, hiç korkmadan kabulleniyorum onu.*” (Ersöz 2002: 47).

“*Nerede ve nasıl yaşadığım seni hiç ilgilendirmesin lütfen. Bundan sonraki yaşamıma hiçbir nedenle dahil olmanı istemiyorum.*” (Durukan-Kocadağ 2003: 133).

Kararlılık ve kesinlik işlevi, “*hiç mi hiç*” yapısında da karşımıza çıkar. “*Seni hiç mi hiç anlamıyorum.*” cümlesinde “*hiç mi hiç*” yapısı, kesinlikle, asla sözcüklerinin işleviyle özdeşdir.

Tevfik Fikret, Balıkçılar şiirindeki “*Açınca yelkeni hiç bakma, varsın oynasın*” dizesinde “*hiç*”i boş vermişlik duygusuyla birlikte kesinlikle anlamında kullanmıştır. Örneklerde yer alan “*hiç*”, zarf görevindedir.

8. Tahmin bildirme işlevi

Tahmin bildirme amaçlı kullanılan zarf görevindeki “*hiç yoksa*” yapısı, cümleye olasılık anlamı katar. “*Hiç yoksa on beşinde vardır.*” cümlesinde yapılan tahminin alt sınırı bildirilmektedir. Dolayısıyla “*En az on beşindedir.*” söylemine denktir.

9. Belirsizlik bildirme işlevi

“*Hiç*”, olumsuz cümledeki belirsizlik anlamını güçlendirebilir. “*Ne*

zaman döner acaba? Valla hiç belli değil.” (Engin 2001: 184). Kimi zaman belirsizliğin başka dil birimlerinin katkısıyla hafifletildiği olur. “*Biliyorsun Almanların Romen topraklarına saldırısı sürüyor. Ortalık daha da karışırsa belki hiç gelmez.*” (Engin 2001: 184) örneğinde *belki*, “hiç”in güçlendirdiği belirsizlik işlevini olasılığa dönüştürmektedir. Alıcıya, birinci planda *gelmek* olmak koşuluyla *gelmek* eyleminin de ip uçları verilmektedir. Bunun sonucunda “*Belki gelir; belki gelmez.*” yargısına varılacaktır. Belirteç görevindeki “hiç”in katkısı *gelmek* eylemini öne çıkarmaktır.

10. Süreklilik bildirme işlevi

Orhan Veli Kanık, İstanbul’u Dinliyorum başlıklı şiirindeki “*Uzaklarda, çok uzaklarda / Sucuların hiç durmayan çingirakları / İstanbul’u dinliyorum gözlerim kapalı*” (Kanık 2000:101-102) dizelerinde “hiç”in katkısıyla eylemin (durmamak) süreklilik işlevine dikkat çeker.

“*Sonunda onları yeniden ölmek istemediğime, yeniden içmeyeceğime inandırdım, her gün binlerce insan ölüyordu, bir yerlerde hiç durmadan ölülerin taşındığı savaşlar sürüyordu ama burada, beyazlar giymiş bu insanlar benim yeniden ölmemem için uğraşıp duruyorlardı.*” (Başar 1992: 86) örneğinde *taşınmak* eyleminin sürekliliği, “hiç+durmadan” birlikteliğiyle verilmiştir. Örneklerde “hiç”, zarf görevindedir.

12. Nedensizlik bildirme işlevi

“*Hiç yoktan*” yapısı, *gereksiz yere, boşu boşuna, nedensizce* anlamı katar bulunduğu cümleye. “*Hiç yoktan birbirinizi kırdınız.*”, “*Hiç yoktan bu kadar yolu yürüttüler.*”, “*Meğer evleri hiç yoktan satılmış.*” cümlelerinde böyledir ve zarf olarak kullanılmıştır.

IV. Sonuç

Olumlu, olumsuz, soru, ünlem, emir gibi çeşitli cümle türlerinde, çeşitli kalıp yapılar içinde kullanıma çıkan “hiç”, yalnızca olumsuzluğu güçlendirmek işleviyle kullanılmaz. Yer aldığı cümlelerde bağlama göre umursamazlık, boş vermişlik, kesinlik, kararlılık, yeğleme, yetinme, olumluluk, olumsuzluk bildirme gibi işlevleriyle öne çıkabildiği gibi cümlelerin alıcı üzerinde mutsuzluk, mutluluk, sevinç, hüznün, coşku vb. çeşitli duygular bırakmasına katkı sağlamaktadır.

Kimi zaman “hiç”li yapılar, tek başına bir cümlenin yerini tutabilir. “Hiç”li yapıların edat, zarf, ünlem, bağlaç görevlerinde kullanıldığına yönelik dil bilgisi kitaplarında yer alan bilgiler, tartışmaya açıktır. Bu konudaki görüşlerimizi şöyle özetleyebiliriz:

1. Edat terimiyle adlandırılan görevsel birimin, kendinden önce gelen adla bağlantı kurma koşulu (*çocuk gibi, dağ kadar, eve doğru* vb.) “hiç”li yapıları

edat olarak değerlendirmemize izin vermemektedir.

2. “Hiç”li yapıların, yer aldıkları cümlelere çeşitli duygular yüklediğini ve bu tür cümleleri anlamına göre ünlem cümlesi olarak benimsememize karşın söz konusu yapıları ünlem görevinde düşünemiyoruz. Ünlem cümlesinde mutlaka ünlem olması gerekmediği gibi hemen her cümlede bilgi sunmanın yanı sıra bir duyguyu vurgulama durumu olabilir. Örneğin “*Varsın bir gün de yemek yemesin.*” cümlesinde bilgi verme, umursamazlık, boş vermişlik duygusuyla iç içe sunulmuştur alıcıya ama cümlede ünlem yoktur.

3. “Hiç”li yapıların cümleleri birbirine bağlama özelliği göz ardı edilemez; ancak bu görevi yüklemi betimleme yoluyla yaptığı için zarf görevinin öne çıkması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu nedenle çalışmamızda ele aldığımız “hiç”li yapıların bir çeşit durum zarfı olarak değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağını önermekteyiz.

Örneklerin Alındığı Eserler

- ABASIYANIK, Sait Faik (1990), *Semaver / Sarnıç*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- BAŞAR, Kürşat (1992), *Sen Olsaydın Yapmazdın, Biliyorum*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- DURUKAN, E. Nihan (2003), *Sadece Bir Gecelik*, Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- ENGİN, Gülseren (2001), *Cehennemde Bir Ada*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERSÖZ, Cezmi (2002), *Şizofren Aşka Mektup*, Kaya Matbaacılık, İstanbul.
- GENÇ, Nihat (2005), *Şeriatta Ayıp Yoktur Konuştuıkları İlavesiyle*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KABAAĞAÇ, Cevat Şakir (1983), *Turgut Reis*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KANIK, Orhan Veli (2000), *Orhan Veli-Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul.
- NECATİGİL, Behçet (2007), *Şiirler-Bütün Yapıtları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- UYGUR, Nermi (2005), *Dilin Gücü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kaynaklar

- ATABAY, Neşe; KUTLUK, İbrahim; ÖZEL, Sevgi (1983), *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları, Ankara.
- DEMİR Tufan (2004), *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Basım Yayın Dağıtım, Ankara.
- EDİSKUN, Haydar (2003), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet (1997), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- KOÇ, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları:827, Ankara.
- KÜLEBİ, Oya (1990), “Türkçede Eksilti Tümceleri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, S. 7 (1/2), Ankara, s. 117-137.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1999), “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, S. 1 (1), Bursa, s. 93-105.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2004), “Soru ve Cevap Cümlelerinin Çözümü”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, TDK Yayınları: 853, Ankara, s. 425-433.